

УДК 338.43

Д. М. Утеченко,

асистент кафедри менеджменту, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-1162-0083

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.21.78

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

D. Utechenko,

Assistant Lecturer of the Department of Management, BilaTserkva National Agrarian University

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A MEANS OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN RURAL AREAS

У статті проаналізовано роль соціального підприємництва, як засіб розвитку людського капіталу сільських територій. Встановлено, що ефективність соціального підприємництва визначається тим, що приватні особи здебільшого глибше відчувають і сприймають будь-яку соціальну проблему, причини її прояву, тому можуть запропонувати раціональні рішення на основі створення додаткових робочих місць, покращення економічного, соціального розвитку сільських населених пунктів.

Доведено, що розвиток малих підприємницьких структур на рівні сільських територій буде сприяти вирішенню проблем незбалансованості внутрішніх продовольчих ринків, реалізації експортних можливостей, імпортозаміщення та продовольчої безпеки, або загалом виконанню дорожніх карт, прийнятих урядом, щодо збільшення доходів на душу населення, оскільки діяльність малих суб'єктів ефективно включає в обіг ресурси сільських територій, збільшує рівень зайнятості й самозайнятості населення шляхом відродження народних промислів і ремісництва, нових напрямів аграрного туризму

Здійснено розрахунки щодо прогнозованої кількості малих та середніх підприємств, а також підприємців — фізичних осіб.

Запропоновані заходи державної підтримки розвитку сільського підприємництва на сільських територіях.

The article analyzes the role of social entrepreneurship as a means of human capital development in rural areas. It is established that the effectiveness of social entrepreneurship is determined by the fact that individuals mostly feel and perceive any social problem, the reasons for its manifestation, so they can offer rational solutions based on additional jobs, improving economic and social development of rural settlements.

The peculiarities of small agribusiness are established, namely: flexibility to introduce innovations; rapid adaptation to local operating conditions; the desire to preserve the traditions of rural societies; propensity for cooperation, food self-sufficiency, self-employment and income generation, which allows to survive during the most difficult and unfavorable fluctuations in market conditions. The widespread territorial dispersion of small agribusiness is stabilizing the social and economic situation in rural areas, and new communications and transport links make it possible to expand markets and meet the individual needs of people who want to live in harmony with nature.

We substantiate the priority areas for the implementation of business ideas in rural areas, which will be associated with the development of human capital as one of the priorities of agricultural policy. These are such business ideas as the production of niche products — nuts, dried fruits; seed; oil (from grape seeds, walnuts, sesame), berries (fresh and dried), collection of berries, herbs and production of spices (food, cosmetic and medicinal purposes), as well as livestock products — sheep, snails, etc. The production of these foods can be quickly mastered by rural households as self-employed or sole proprietors, as it does not require significant financial costs at the stage of organizing such activities, and agricultural raw materials can be supplied to both domestic and foreign markets.

It has been shown that the development of small business entities at the rural level will help to address domestic food market imbalances, export opportunities, import substitution and food security, or overall implementation of government roadmaps to increase per capita income, as the activities of small business entities effectively include the

resources of rural areas, increase the level of employment and self-employment of the population by revival of national crafts and handicrafts, new directions of agrarian tourism.

The study shows that Ukraine has not created favorable conditions for the development of small and medium business entities in rural areas. Calculations were made regarding the projected number of small and medium business entities, as well as individual entrepreneurs. Measures of state support for the development of rural entrepreneurship in rural areas are proposed.

Ключові слова: соціальне підприємництво, сільські території, людський капітал, державна підтримка, регіональна підтримка.

Key words: social entrepreneurship, rural areas, human capital, state support, regional support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку сільських територій є випереджувальний приріст виробничо-економічних показників функціонування базової галузі економіки — сільського господарства на фоні погіршення загальних соціально-економічних параметрів функціонування сільських громад.

Зазначимо, що при опрацюванні основних напрямів альтернативних видів зайнятості на селі важливо враховувати і той факт, що істотна невідповідність між загальним і зареєстрованим безробіттям є специфічною особливістю і проблемою вітчизняного ринку праці, особливо його сільської складової. Вважаємо, що в нинішніх умовах одним із кроків формування зайнятості в сільській місцевості є розвиток малого бізнесу, який матиме характер соціального підприємництва. Ефективність соціального підприємництва визначається тим, що приватні особи здебільшого глибше відчують і сприймають будь-яку соціальну проблему, причини її прояву, тому можуть запропонувати раціональні рішення на основі створення додаткових робочих місць, покращення економічного, соціального розвитку сільських населених пунктів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Умови ефективного функціонування й розвитку малих форм господарювання України досліджують: Андрійчук В.Т., Губені Ю.Е., Дієсперов В.С., Збарський В.К., Зіновчук В.В., Лузан Ю.Я., Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Кісіль М.І., Ковалюк Б.І., Козак О.А., Кропивко М.Ф., Кропивко М.М., Макаренко Ю.П., Месель-Веселяк В.Я., Нестерчук Ю.О., Пасхавер Б.Й., Приб К.А., Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Юшин С.О. та ін. Особливості державного регулювання аграрного підприємництва у малих формах господарювання розкрито у публікаціях Довженка В.А., Олішевської А.М., Яворської Т.В., Су-

ліменко Л.А. та Нечипорука О.В. та інших дослідників.

Відзначаючи важливість наукових досліджень, присвячених складним і багатогранним проблемам теорії, практики та аналізу розвитку аграрного підприємництва в малих формах господарювання, слід зазначити, що окремі питання, пов'язані з пошуком шляхів його подальшої активізації, є актуальними і потребують поглиблених досліджень.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо розвитку соціального підприємництва як засобу розвитку людського капіталу сільських територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поділяємо думку науковців, що роль соціального підприємництва сільських територій виконують представники малого та середнього агробізнесу, до яких відносять малі та середні сільськогосподарські підприємства і підприємців — фізичних осіб, які одночасно відображають формальний сектор зайнятості сільської місцевості [1]. Прикладом подібної практики є діяльність фермерських господарств, розташованих у с. Зоряне Бобринецького району Кіровоградської області, які взяли на себе відповідальність за соціально-економічний розвиток вищезазначеного сільського населеного пункту, здійснюючи за власний кошт поточний ремонт доріг, облаштування місць загального користування, співфінансування ФАПу, підвезення дітей дошкільного і шкільного віку тощо.

Встановлено, що правове визначення малого та середнього підприємництва (МСП) у національній практиці, запроваджене у 2012 р., не зазнало змін. Відповідно до нього, визначення мікропідприємств, малих і великих підприємств базується на критерії зайнятості та обороту, що загалом відповідає методичним підходам,

використовуваним в ЄС. Під час формування даних щодо МСП Державна служба статистики України використовує як існуюче правове визначення МСП, так і визначення, що базується лише на кількості працевлаштованих осіб, для забезпечення порівнянності з країнами ЄС.

У 2018 р. МСП становили 99,8% всіх підприємств у бізнес-секторі, при цьому 96% із них належали до категорії мікропідприємств, на які припадало 63% усіх робочих місць, створених бізнесом в Україні, і 49% доданої вартості у бізнес-секторі. Зазначимо, що в економічно розвинутих країнах частка малого бізнесу в структурі виробництва валової продукції досягає 40—60%, зокрема: у Великобританії — 50—53%, Німеччині — 50—52%; Франції — 50—62%; США — 50—52%; Японії — 52—55% і т. д. Частка малих підприємств у загальній чисельності зайнятих в Україні коливається в межах від 7,4 до 13,5%, а у Великобританії — 49%; Німеччині — 46%, Франції — 56%; США — 54% [2].

За статистичними даними, в суб'єктах малого агробізнесу — юридичних особах у 2018 р. було зайнято 224,6 тис. осіб, або 38,6 % від зайнятих у формальному секторі аграрної економіки, а частка в структурі виробленої продукції сільського господарства за аналізований рік становила 37,7 %. Аналіз дохідної частини ОТГ свідчить, що на частку суб'єктів малих суб'єктів агробізнесу припадає до 34—36 %. Це можна розглядати як позитивний вплив малого агробізнесу на розвиток сільських територій.

Встановлено притаманні малому агробізнесу особливості, а саме: гнучкість до впровадження інновацій; швидка в часі пристосованість до місцевих умов функціонування; прагнення до збереження традицій сільських соціумів; схильність до кооперування, продовольчого самозабезпечення, самозайнятості й одержання доходів, що дає змогу виживати при найскладніших і несприятливих коливаннях кон'юнктури ринку. Повсюдне територіальне розосередження розвитку малих форм агробізнесу стабілізує соціально-економічну ситуацію в сільській місцевості, а нові комунікації та транспортні зв'язки дають можливість розширити межі ринків збуту й реалізувати індивідуальні потреби людей, які хочуть жити в гармонії з природою.

Обґрунтуємо пріоритетні напрями реалізації бізнес-ідей на сільських територіях, які будуть пов'язані із розвитком людського капіталу як одного з пріоритетів аграрної політики. Це такі бізнес-ідеї як виробництво нішевої продукції — горіхи, сухофрукти; насіння; олія (з виноградних кісточок, грецького горіха, кун-

жутна) ягоди (свіжі та сушені), збір лісових ягід, трав та виробництво спецій (харчового, косметичного та лікувального призначення), а також тваринницької продукції — вівчарства, буйволярства, вирощування равликів та ін. Виробництво цих продуктів харчування можуть швидко освоїти сільські домогосподарства в статусі самозайнятих або індивідуальних підприємців, оскільки воно не вимагає значних фінансових затрат на етапі організації такої діяльності, а сільськогосподарська сировина може поставлятися як на внутрішній, так і зовнішній ринки.

В аспекті використання природно-географічного й ресурсного потенціалу сільських територій доцільно активізувати підприємницькі сфери у напрямі реалізації туристично-рекреаційних можливостей сільської місцевості. Із зниженням реальних доходів сільського населення та обмеженням виїзного туризму в інші країни у зв'язку із поширенням пандемії будуть активізувати внутрішні напрями сільського відпочинку та туристично-рекреаційна діяльність. На сільських територіях можуть стати успішними проекти у сфері сільського туризму, місцевої рекреації, сільських видів відпочинку й культурно-масових заходів. Цей перелік можна доповнити полюванням, риболовлю, орнітологічним і польовим туризмом вихідного дня, кінним та ремісничим туризмом, гастрономічним і етнологічними вами туризму тощо.

Окрім того, зазначимо напрями комплексного характеру, що орієнтуються на загальний соціально-економічний розвиток сільських територій, які неможливо розвивати без залучення людського капіталу. На нашу думку, ці напрями включають в себе бізнес-ідеї, направлені на реалізацію креативного потенціалу сільського населення, що базуються на таких властивостях людського капіталу, як персональне мистецтво, ексклюзивні вміння та унікальні таланти. В умовах сільських територій це може бути музичне й виконавче мистецтво, комерціалізація історичної спадщини й музейної інфраструктури, сільська утилітарна архітектура, ландшафтний та агроландшафтний дизайн, різноманітні сільські ремесла й гастрономія, видавничо-публікаційна діяльність та ін.

Важливо у нинішніх умовах, не залишати поза увагою такі бізнес-ідеї на рівні сільських територій щодо залучення населення для проживання в сільській місцевості, його адаптацію до умов життя на селі. Без цих системних аспектів неможливо планувати перспективи розвитку безпосередньо сільських територій як зони

використання людського капіталу, хоча вони й не є безальтернативними для цілей ефективного використання та реалізації людського капіталу.

Отже, розвиток малих підприємницьких структур на рівні сільських територій буде сприяти вирішенню проблем незбалансованості внутрішніх продовольчих ринків, реалізації експортних можливостей, імпортозаміщення та продовольчої безпеки, або загалом виконанню дорожніх карт, прийнятих урядом, щодо збільшення доходів на душу населення, оскільки діяльність малих суб'єктів ефективно включає в обіг ресурси сільських територій, збільшує рівень зайнятості й самозайнятості населення шляхом відродження народних промислів і ремісництва, нових напрямів аграрного туризму [3]. Малі форми організації виробництва і збуту аграрної продукції підтримують баланс між платоспроможним попитом населення та пропозицією продовольства на ринку. Обсяги ринку сільськогосподарської продукції визначають рівень продовольчої незалежності країни й можливості поліпшення якості та структури харчування людей. Сталий розвиток малого агробізнесу в сільських територіях забезпечує підвищення якості життя людей, що включає соціальне, екологічне й економічне благополуччя.

Головна умова успішного розвитку малого бізнесу на селі — це бажання населення займатися власною справою. Як свідчать результати опитувань, проведені автором у Київській, Кіровоградській, Вінницькій та Хмельницькій областях (1230 респондентів), серед активної частини населення у віці від 25 до 60 років 22,9% опитаних вважають розвиток малого підприємства на селі перспективним; ще 36,2% готові займатися малим бізнесом; водночас 19,1% опитаних оцінили мале підприємство як безперспективний вид діяльності, а у 21,8% думка щодо цих бізнес-проектів поки що не сформувалася. Таким чином, можна вважати, що за певних умов близько 60% респондентів можливо реально залучити до створення власного бізнесу, який забезпечить створення додаткових робочих місць.

Дослідження свідчить, що в Україні не сформувалися сприятливі умови для розвитку середнього і малого бізнесу в сільській місцевості. Підтвердженням цієї гіпотези є результати опитувань, одержані у процесі власних зустрічей з головами домогосподарств у п'яти областях України. Дані, отримані під час зустрічей експертів з представниками фокус-груп приватного сектору, дали змогу дійти до важ-

ливих висновків про основні бар'єри, перед якими постають МСП у діяльності в аграрному секторі України:

ускладненість отримання фінансування. За допомогою механізму аграрних розписок, запровадженого в низці регіонів у 2014 р. для спрощення доступу МСП до фінансування, вдалося залучити лише 9% доступного фінансування у галузі. Окремі МСП досі не можуть скористатися механізмом без наявності кредитної історії, а також стикаються з труднощами виконання вимог до отримання розписок;

низька продуктивність за високої собівартості, а саме: використання спрощених технологій, недодержання технологій, методів, недоступність високопродуктивних сортів і порід, що знижує конкурентоспроможність виробленої продукції у стратегічній перспективі. Незважаючи на наявність державних лабораторій з міжнародною акредитацією, що тестують різноманітну сільськогосподарську харчову продукцію, й досі не вистачає спеціалізованих лабораторій для певних продуктивних груп, які переважно виробляються малими підприємствами, що змушує їх вдаватися до послуг закордонних сертифікаційних організацій, що призводить до більших витрат;

відсутність можливостей для проходження МСП добровільної сертифікації. Нещодавними законодавчими змінами у сфері технічного регулювання запроваджено добровільну сертифікацію для великого переліку найменувань продукції. Після запровадження у 2018 р. добровільна сертифікація вимагає поінформованості та ретельного вибору стандартів якості, які можуть підвищити конкурентоспроможність продукції на ринку. Однак більшість МСП повідомляють про те, що у них відсутні знання, навиків та ресурси для її успішного проходження;

відставання МСП у плані навиків у сфері нетехнологічних інновацій. Зазначено про обмежені знання та ресурси для інвестицій в області маркетингу та менеджменту, що знижує конкурентний потенціал підприємства та продукції, яку воно реалізовує [4].

Як свідчать результати проведених досліджень, протягом 2018—2030 рр. буде знижуватися кількість середніх сільськогосподарських підприємств на 37,2%, або 739 суб'єктів господарювання, що призведе до вивільнення 116,5 тис. працездатного сільського населення. Прогнозну тенденцію можна пояснити нижчим рівнем конкурентоспроможності малих форм господарювання на ринку сільськогосподарської продукції порівняно з висококонцентра-

ними господарствами корпоративного сектору аграрної економіки. Зазначимо, що малі форми сільськогосподарських підприємств переважно мають однакову спеціалізацію, і саме тому вони потребують освоєння виробництва нішевих та унікальних видів сільськогосподарської продукції, що дозволить їх раціонально використати власні виняткові конкурентні переваги [5]. Однак перспективи розвитку малих форм господарювання будуть змінюватися в умовах запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення до 2030 р., якщо на законодавчому рівні буде дозволено концентрувати сільськогосподарські угіддя в обсягах понад 10 тис. га шляхом купівлі-продажу. На нашу думку, це призведе передусім до призупинення виробничо-господарської діяльності середніх господарств корпоративного сектору аграрної економіки, що зумовить переміщення значної кількості земельних паїв до суб'єктів господарювання холдингового типу.

Прогнозні розрахунки кількості малих сільськогосподарських підприємств до 2030 року свідчать, що вона буде зрости на 7 %, або 4,8 тис. суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу. Вважаємо, що це призведе до очікуваного зростання зайнятих у даній категорії суб'єктів господарювання в 2,2 рази у 2030 р. Будуть працювати близько 212,3 тис. працездатних осіб, які проживають в сільській місцевості.

— Пояснити таку тенденцію можна такими аргументами. По-перше, малі суб'єкти у сфері агробізнесу працюють на різних сегментах ринку сільськогосподарської продукції та продовольства з висококонцентрованими сільськогосподарськими підприємствами. По-друге, на першому етапі запровадження ринку земель сільськогосподарських угідь дозволено концентрувати у власності фізичних осіб до 100 га. Вважаємо, що основними гравцями будуть фізичні особи, які здійснюватимуть купівлю сільськогосподарських угідь в інтересах приватних інвесторів — власників висококонцентрованих господарств корпоративного сектору аграрної економіки, так і жителі сільських поселень, які сформували капітал в інших галузях народного господарства України та на заробітках у країнах Європейського Союзу, мають певні підприємницькі здібності та практичні навички виробництва сільськогосподарської продукції, основою їх землеволодіння будуть земельні паї, які перейшли їм у спадок [6]. Вважаємо, що основним місцем розселення вищезазначених суб'єктів підприємницької діяльності у сфері агробізнесу будуть

сільські поселення до 49 осіб, що в науковій літературі характеризуються як хутірське поселення. Їх розвиток сприятиме відродженню депресивних регіонів України шляхом збільшення надходження коштів до бюджету сільської об'єднаної територіальної громади (ОТГ) як податки.

Розвиток соціальної інфраструктури малих сільських населених пунктів доцільний на принципах державно-приватного партнерства як за рахунок коштів ОТГ, так і малих суб'єктів підприємницької діяльності.

Вважаємо, що окрім виробництва сільськогосподарської діяльності малі суб'єкти у сфері агробізнесу займатимуться диверсифікованими видами виробничо-господарської діяльності, зокрема це сільський туризм, народні промисли, громадське харчування, переробка сільськогосподарської продукції тощо. Проте при цьому необхідно внести відповідні зміни до Податкового кодексу України щодо розширення переліку певних видів економічної діяльності і визнання їх як сільськогосподарську, що розглядається нами як варіант. Інший передбачає відміну 4 групи платників податків і перехід усіх суб'єктів підприємницької діяльності на загальну систему оподаткування.

Поділяємо думку науковців про те, що розвиток суб'єктів малого і середнього бізнесу сільських територій створює широкі стратегічні можливості. По-перше, послуги громадського харчування, торгівля виробами місцевих промислів. По-друге, можливість залучення в село міських жителів — дачників або співробітників компаній із віддаленою зайнятістю. По-третє, розвинена логістика створює можливості для розміщення заготівельної інфраструктури великих компаній, складських потужностей, налагодження місцевої переробки сільської продукції [7].

Зазначимо, що в нинішніх умовах сімейний бізнес в Україні спеціалізується на виробництві натурального молока, м'яса, овочів і фруктів та є одним із найперспективніших у 2019 р. Вибір конкретного напрямку залежить від місця проживання. Городянам, які живуть у селі або селищі міського типу, не надто складно організувати бізнес на місці вирощування та доставку, а міській сім'ї — відкрити магазин екопродуктів.

— На основі використання економіко-математичних методів нами розраховано, що протягом досліджуваного періоду кількість фізичних осіб — підприємців, зайнятих у сфері агробізнесу — з 20,9 тис. осіб у 2018 р. до 10,6 тис. осіб у 2030 р. Отже, спостерігається двократне

Таблиця 1. Характеристика основних форм державної підтримки розвитку підприємництва на сільських територіях

Область діяльності	Специфіка сільських територій	Характеристика форми підтримки
Організація навчання	Відсутність центрів бізнес-освіти, низький рівень підприємницької активності населення	Створення системи дистанційного навчання основам підприємницької діяльності. Формування підприємницьких мереж по поширенню успішного досвіду
Інвестиції	Низька привабливість для фінансових інститутів	Використання краудфандінгу, розвиток кредитної кооперації, надання грантів новачкам-підприємцям
Виробництво	Відсутність відповідної виробничої інфраструктури та виробничих майданчиків	Розвиток елементів інфраструктури підтримки підприємництва (бізнес-центри, коворкінги, центри колективного використання технічних ресурсів та обладнання, потужностей переробки, зберігання та ін.)
Канали реалізації	Обмеженість внутрішнього ринку, високі транспортні витрати розподільчої логістики та висока залежність від «непартнерських» вимог торгових мереж	Транспортні витрати при доставці готової продукції та залежність від торгових мереж. Розвиток електронної комерції та використання Інтернету для просування і реалізації продукції сільських домогосподарств. Формування торговельних мереж для збуту продукції сільських підприємств
Товарорух	Ускладнена конкуренція із успішними торговими марками, обмежений маркетинговий бюджет	Підтримка розвитку локальних марок продукції та територій, сприяння у добровільній сертифікації виробленої продукції

Джерело: розроблено автором.

їх скорочення, в основному за рахунок поглиблення трансформаційних процесів, що буде супроводжуватися створенням на їх основі малих суб'єктів підприємницької діяльності у сфері агробізнесу — юридичних осіб. Також певна їх кількість у перспективі припинить свою діяльність і перетвориться в особисті селянські господарства. Вважаємо, що ця обставина буде зумовлена передусім відміною системи пільгового оподаткування для суб'єктів підприємницької діяльності — фізичних осіб, що вважаємо першою причиною. Друга — неможливість конкурувати в певному сегменті ринку сільськогосподарської продукції з малими, середніми та великими господарствами корпоративного сектору аграрної економіки.

За нашими розрахунками, зменшення кількості зайнятих у середніх сільськогосподарських підприємствах та фізичних осіб — підприємців у сфері агробізнесу не компенсуватиметься зростанням кількості малих суб'єктів підприємницької діяльності. Однак нами наведено лише кількісну характеристику наслідків очікуваної події. Водночас необхідно врахувати, що у створених малих сільськогосподарських підприємств працюватимуть особи, які ма-

ють достатньо високий рівень фахової підготовки, економічно обгрунтований план стратегічного розвитку, володіють підприємницькою ініціативою, залучають у виробничий процес членів сільського домогосподарства, що забезпечує спадковість та передачу навичок ведення агробізнесу.

Ці характерні особливості малих форм господарювання в більшості провідних країн світу, а основна частка господарств представлена індивідуальними або сімейними фермами [8]. Статистичні дані стосовно розвинених країн світу підтверджують теоретичні висновки про переважання сімейних форм малого бізнесу в сільському господарстві. Так, в ЄС і Канаді майже 99% господарств належать до малих форм, з яких майже 98% — сімейні; в Австралії майже 99,6% ферм спираються на сімейну форму власності і 20% на таку ж організацію виробництва; в США до сімейного сектору віднесено 98% від загальної кількості ферм, а на частку малого бізнесу припадає 90,5% усієї сукупної виручки [9].

Підприємницький потенціал сільських територій можна охарактеризувати як високий. По-перше, це пов'язано з невеликим вибором варіантів зайнятості населення. Найчастіше підприємницька діяльність стає єдиною можливою або найбільш привабливою. По-друге, сільське співтовариство володіє високим соціальним капіталом. Розвинені соціальні зв'язки створюють можливості для формування стійких клієнтських груп.

Однак існує ряд обмежень щодо його реалізації: висока частка населення старше працездатного віку і населення із низькою підприємницькою активністю, а також високий несистемний інвестиційний ризик (ризик, пов'язаний з реалізацією конкретного проєкту, а не з ринковою кон'юнктурою загалом). Це пояснюється великою різноманітністю умов для підприємницької діяльності й відсутністю можливості стандартизації бізнесу.

З метою стимулювання підприємницької діяльності в Україні можуть бути реалізовані напрями підтримки малого і середнього бізнесу на сільських територіях, наведені в таблиці 1.

ВИСНОВКИ

Отже, специфіка та роль сільських територій у просторовому розвитку передбачає посилення впливу держави на основі урахування

об'єктивних змін в економічній сфері та суспільства шляхом гнучкої адаптації до новітніх умов. Очевидно, що в умовах кризи й бюджетних обмежень забезпечити повноцінний розвиток та інфраструктурне облаштування сільських поселень на основі традиційних підходів практично неможливо. Відповідно доцільно розробити нові механізми державної підтримки, ефективність яких буде значно вищою порівняно з діючими.

З огляду на вказані проблеми функціонування бізнесу в агросфері, зокрема малого, Уряду України має розглянути низку заходів щодо активізації бізнес-процесів: оновлення технічних та технологічних можливостей відповідно до експортних пріоритетів шляхом стимулювання науково-дослідних, конструкторських робіт (НДДКР), навчання та використання сучасних методів переробки й ведення сільськогосподарської діяльності; передбачення організації лабораторних тестів і бази для дієздатного ринку послуг тестування якості продукції шляхом стимулювання державних та недержавних організацій в отриманні статусу акредитованих лабораторій у певних галузях; удосконалення механізму аграрних розписок та стимулювання їх використання у практиці діяльності МСП; популяризація механізмів добровільної сертифікації серед підприємств шляхом проведення роз'яснювальної роботи та нарощування потенціалу для забезпечення відповідності стандартам якості ЄС; стимулювання галузевих бізнес-асоціацій до розробки шаблонів і переліків стандартів якості для різних видів продукції з метою ефективнішого використання конкурентних переваг продукції.

Література:

1. Школяр М.В. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем. Науковий вісник НЛТУ України. 2017. № 27 (2). С. 85—89.
2. Дюк А.А. Соціальне підприємництво як інноваційна форма організації бізнесу. Modern economics. 2019. № 17. С. 86—93.
3. Алексеева О.В. Підприємництво: сутність та особливості розвитку в аграрній сфері. Економіка АПК. 2019. № 10. С. 98—106.
4. Скидан О. В. Моделі як механізм управління підприємництвом на сільських територіях. Інтелект XXI. 2019. № 2. С. 69—74.
5. Ковалевська А.В. Підприємництво на базі громади як особливий вид соціального підприємництва. Молодий вчений. 2019. № 7 (1). С. 134—141.

6. Оліфіровська С.С. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент для розвитку громад. Збірник наукових праць Донбаської національної академії будівництва і архітектури. 2019. № 1. С. 98—102.

7. Шергіна Л.А. Соціальне підприємництво в контексті сталого розвитку. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2018. № 3 (2). С. 160—165.

8. Збарський В.К. Мале підприємництво — пріоритетний напрям відновлення українського села. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2015. № 1. С. 43—47.

9. Коробка С.В. Мале підприємництво в сільській місцевості. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. 2013. Вип. 8. С. 133—136.

References:

1. Shkoliar, M.V. (2017), "Social entrepreneurship as a tool for solving social problems", *Naukovyj visnyk NLTU Ukraine*, vol. 27 (2), pp. 85—89.
 2. Diuk, A.A. (2019), "Social entrepreneurship as an innovative form of business organization", *Modern economics*, vol. 17, pp. 86—93.
 3. Aliksieieva, O.V. (2019), "Entrepreneurship: the essence and features of development in the agricultural sector", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 98—106.
 4. Skydan, O.V. (2019), "Models as a mechanism of business management in rural areas", *Intelekt XXI*, vol. 2, pp. 69—74.
 5. Kovalevs'ka, A.V. (2019), "Entrepreneurship on the basis of community as a special type of social entrepreneurship", *Molodyj vchenyj*, vol. 7 (1), pp. 134—141.
 6. Olifirovs'ka, S.S. (2019), "Social entrepreneurship as an innovative tool for community development", *Zbirnyk naukovykh prats' Donbas'koi natsional'noi akademii budivnytstva i arkhitektury*, vol. 1, pp. 98—102.
 7. Sherhina, L.A. (2018), "Social entrepreneurship in the context of sustainable development", *Ekonomichni nauky*, vol. 3 (2), pp. 160—165.
 8. Zbars'kyj, V.K. (2015), "Small business — a priority area for the restoration of the Ukrainian countryside", *Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, vol. 1, pp. 43—47.
 9. Korobka, S.V. (2013), "Small business in rural areas", *Visnyk Kam'ianets'—Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka. Ekonomichni nauky*, vol. 8, pp. 133—136.
- Стаття надійшла до редакції 22.10.2020 р.*